



15.52x9.29	1/3	עמוד 2	מקור ראשון - שבת	11/2022	83960759-7
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					



יש כאלה שעולם הקבלה נפתח בפניהם
 דווקא באקדמיה ונותן להם אוויר לנשימה מבחינה
 רוחנית, משהו שהם לא קיבלו בשום



מקום אחר
 פרופ' עוודד ישראלי, עמ' 14





24.81x31.19	2/3	עמוד 14	מקור ראשון - שבת	11/2022	83960758-6
מאגנט - הוצאת ספרי - 25910					

אני רואה התרככות בעולם הישיבות ביחס לאקדמיה



דמותו רבת הפנים של הרמב"ן מקבלת אור חדש בספר העוקב אחר התפתחות דמותו כמנהיג, למדן ומקובל. המחבר, פרופ' עודד ישראלי, מספר על דרכו מרבנות קיבוץ מגדל עוז לראשות החוג למחשבת ישראל באוניברסיטת בן גוריון, וקורא לישיבות לשלב בתוכנית הלימודים את ספר הזוהר / שלמה פיוטרקובסקי / צילום: יוסי אלוני

מי כתב את ספר הזוהר, וזה גם לא מה שעניין אותי – רציתי להבין את הרמויות הדתיות של מחברי הזוהר. בעבר הייתה

מקובלת תפיסתו של גרשום שלום, שלפיה מחבר הזוהר היה רבי משה דיילאון. היום נדמה לי שהתזה השולטת היא תזת החבורה של פרופ' ליבס, שלפיה הזוהר לא נתחבר על ידי אדם יחיד. ממילא, מכיוון שאנחנו נמצאים במבוי סתום סביב השאלה הפרסר-גלית מי כתב את ספר הזוהר, מה שעניין אותי הוא הניסיון להבין את הדמות הדתית של מחבר הדרשה בזוהר. להבין את עולם האמונות והרעות שלו כמשהו חי, את ההתלבטויות שלו, את ההתפתחות. על מה הוא חושב, מה מטריד אותו, איך הוא פותר את הבעיה.

אצל הרמב"ן זה לבאורה יותר פשוט, אנחנו יודים עינים עליו די הרבה.

"זה נכון, אבל כשבאתי לעסוק בקבלה של הרמב"ן ניגשתי מאותה נקודת מבט. מצד אחד הוא פרשן קבלי של המקרא, וזה מאוד מעניין אותי. למעשה הרמב"ן הוא הראשון שכתב פירוש קבלי מקיף לתורה – הכוונה היא לכל הקטעים בפירושו שנפתחים בכיטוי "ועל דרך האמת". איש לא כתב לפניו פירוש כזה. זה נותן תמונה של פרשנות קבלית קדומה, למי עשה הפרשנות הקבלית הכי קדומה שאני יכול לגעת

מנהיג ציבור, אינטלקטואל, פרשן תלמוד, מקור בל – אלה רק חלק מהתארים שניתן להצמיד לאישיותו רבת הפנים של רבי משה בן נחמן, הרמב"ן, שהשפיע רבות על דמותה של היהדות כפי שאנו מכירים אותה. הרמב"ן הוא גם גיבור ספרו של פרופ' עודד ישראלי, "ר' משה בן נחמן: ביוגרפיה אינטלקטואלית" (בהוצאת מאגנס), אשר זכה לאחרונה בפרס מתנאל, המוענק לספר בתחום מחשבת ישראל מטעם האיגוד העולמי למדעי היהדות.

פרופ' ישראלי הגיע לעיסוק ברמב"ן דרך מחקר הקבלה. "עבודת התזה שלי עסקה במעמדה של ארץ ישראל בקבלת הזוהר ובמשנת הרמב"ן, הוא מסביר. "בעצם השוויתי בין הזוהר ובין הרמב"ן, שהקבלה שלו קדומה לקבלת הזוהר. בדוקטורט התמקדתי יותר בזוהר, ובהמשך פרסמתי גם שני ספרים על חוג הזוהר. מה שעיניין אותי במיוחד אלו שני אפיקים שבעצם חורזים את כל המחקר שלי. ההיבט האחד הוא ההיבט הפרשני והרשני. ניסיתי לראות איך המקובלים קוראים פסוקים, איך הם מפרשים את פרשיות התורה, איך הם מספרים מחדש את אגדות חז"ל.

"נקודת המבט השנייה שמאוד עניינה אותי, ושאותה למדתי ממורי פרופ' יהודה ליבס, היא לנסות לחפש את האדם שמאחורי הטקסט. גם כשכתבתי על הזוהר, חיפשתי את מי שכתבו את הזוהר. אני לא יודע

בה. מצד שני, הרגשתי שלא אוכל להבין את הסוגיה אם לא אראה את הרמב"ן כדמות, כמכלול – אם לא אראה איפה הקבלה עומדת בתוך היצירה הגדולה שלו, בתוך העולם הדתי שלו במובן הרחב ביותר. לאט לאט התגבשה בי ההכרה שאני צריך לכתוב את הביוגרפיה האינטלקטואלית של הרמב"ן.

"ברגע שזה הכיוון, אז המטרה היא לא רק להבין את הקבלה שלו. גיליתי המון דברים שקשורים לתחומים אחרים בחייו, בלי שום קשר לקבלה, וזה ממש מרתק. בתוך זה אפשר כמובן להבין את היצירה הקבלית של הרמב"ן באופן אחר לגמרי. אבל החץ היה מכוון להבין את הדמות הדתית."

בדמות של הרמב"ן יש המון דברים שהם לא קבלה.

"זו באמת אחת המסקנות שלי בספר, שהרמב"ן היה עוד הרבה דברים אחרים חוץ מאשר מקובל. חשוב לציין שכתבו על הרמב"ן לא מעט לפני – משה אירל, חביב בה פדיה, משה הלברטל וחוקרים נוספים. אני ניסיתי לראות את המכלול ולבחון את ההתפתחות. לראות מה הוא עושה במקביל, ואיך הוא משתנה במהלך חייו. אם

24.96x29.26	3/3	עמוד 15	שבת - ראשון	מקור ראשון	11/2022	83960760-9
מאגנט - הוצאת ספרים - 25910						

בציבור הרחי, ובעיקר בישיבות. "בהרבה בתי כנסת אתה יכול למצוא את הזוהר במרף העליון. מצד אחד זה מקום מאוד מכובד, המקום הכי גבוה, כביכול הכי קרוב לקדוש ברוך הוא. מצד שני זה המרף שאף אחד לא מגיע אליו, המרף הכי מאובק. הזוהר חדר לקוריי קולום הישיבתי רק בשנים האחרונות, ורק בישיבות מאוד מסוימות. אני עצמי, אחרי לא מעט שנות לימוד בישיבה, פתחתי בפעם הראשונה את ספר הזוהר רק כשלמדתי לתואר שני באוניברסיטה העברית, והוקי סמתי ממנו. זה קרה בגיל שלושים, לפני זה מעולם לא נגעתי בוזהר. אחר כך כתבתי עליו את הרוק'ט טורט".

מפחדים אותך ואומרים לך אל תלמד זוהר לפני גיל ארבעים, אל תלמד לפני שמלאת את כרסך בשיש ובפוסקים, שבעברית יותר פשוטה זה אל תלמד.

"זה נכון, אבל ברגע שאתה מבין שיש ללימוד הזה ערך רוחני, אז אני לא חושב שיש סיבה להימנע ממנו. אני לא אומר שצריך להחליף את לימוד הגי' מרא בסדר בוקר בלימוד זוהר, אבל כמו שלומדים ספרי אמונה ומחשבה אחרים - כראי להכניס גם את הזוהר. הספר הזה הוא חלק בלתי נפרד מארון הספריים היהודי במובן העמוק שלו, וחבל לא להכיר אותו. עור מבוא, ללמוד כמה קטעים, להכיר את הרעיונות וללמוד איך קוראים את הזוהר.

"לשמחתי זה כבר מתחיל, אבל רק במעט מקומות, חבל. העולם הרחי שלנו מחפש שפות שונות לדבר בהן, דרכים שונות לדבר עם תלמידים שבאים עם מבנה נפש מסוים, תשתית רחנית מסוימת. העובדה שהקוריקולום עדיין מצומצם ונעדרים ממנו החלקים האלה של ארון הספרים היהודי, גודמת להחמצה של האפשרות לשוחח שיה רחני עם חלק מהתלמידות והתלמידים.

שהוא יצד בעצמו. הרמב"ן לקח הכול ויצק לתוך תודה אחת שהיה בה משהו הוליסטי ומכיל. זה מה שגרם לכך שהצעה התרבותית של הרמב"ן הפכה, הייתי אומר, למיינסטרים בהגות היהודית בימי הביניים, או לפחות חלק מרכזי במיינסטרים".

החיידק האקדמי

פרופ' עודד ישראלי מתגורר כיום בצוהר-הדסה, נשוי לרבקי, אשת חינוך ומטפלת זוגית, אב לשבעה וסב לני כרים. הדרך שעשה עד לתפקיד ראש החוג למחשבת ישראל באוניברסיטת בן-גוריון, לא הייתה סטנדרטית. את רדכו התחיל ברבנות, ורק בהמשך פנה לאקדמיה. אביו, חיים ישראלי, היה יועץ של 14 שרי ביטחון ורמות מיתולוגיות במסדרונות המשרד, אך כל ימיו נותר נאמן לרוח בן-גוריון. בשנת תשנ"ח, שנת החמישים למדינת ישראל, זכה האב בפרס ישראל על מפעל חיים.

עודד ישראלי גדל בתל-אביב, בשנות התיכון למד במדרשייה בפרדס חנה, ומשם עבר לישיבת ההסדר בשעלבים. במהלך תקופת ההסדר פרצה מלחמת שלום הגליל, וישראלי חבריו גויסו למלחמה. אחריה המשיך בלימודים בישיבה, ולאחר שהוסמך לרבנות מונה לרב קיבוץ מגדל-עוז שבגוש עציון, תפקיד שבו כיהן 14 שנה. במהלך השנים הללו הוא לימד במקומות שונים ובהם מכללות הרצוג ואפרתה וישיבת ההסדר בנתיבות. במקביל התקדם במסלול האקדמי וסיים דוקטורט בגיל 43. מאז לימד באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת בר-אילן, עד שמצא את מקומו באוניברסיטת בן-גוריון.

זה לא מסלול אופייני לבוגרי ישיבת הסדר, בטח לא בתקופה שבה התחלת את המסלול האקדמי. "נכון, אבל החיידק האקדמי קינן אצלי משלב מאוד מוקדם. תוך כדי הלימודים בישיבה לקחתי קורסים באוניברסיטה הפתוחה, ותקופה קצרה אחרי שעזבתי את הישיבה סימתי תואר ראשון. הייתי מאוד בתוך הלימודים בישיבה, אבל הדגשתי שזה לא מספיק לי ושאני זקוק לארגון כלים נוסף כדי להבין את הרעיונות בספריים שאני לומד. כשהתוודעתי לעולם האקדמי ולכלים שהוא נותן, הבנתי שלזה אני זקוק. אכן, בשנות השמונים והתשעים היה מאוד נדיר לראות בוגרי ישיבות שלומדים באקדמיה, במיוחד מחשבת ישראל, ועוד יותר מזה קבלה. זה באמת היה משהו יוצא דופן, אבל לא הייתי יחיד. גם כשלמדתי באוניברסיטה העברית לתואר השני היו קבוצה של בוגרי חינוך ישיבתי שדצו להבין את עולם הרוח היהודי מכיוון נוסף.

"אם היית שואל אותי בגיל שלושים האם אני רואה את עצמי בעתיד איש סגל אקדמי, לא בטוח שזה הכיוון שהייתי חושב עליו. אבל ההשכלה האקדמית הייתה חשובה לי מאוד. גם כשהייתי רב ונתתי שיעורים תרניים ביישוב, השתמשתי בכלים האלה ככל שהם עזרו להבין את הנושא".

אתה יכול לאפיין את ההבדלים בין הפרספקטיבה הישיביתית לזו האקדמית בתחום של מחשבת ישראל?

"הפרספקטיבה האקדמית יותר מרוחקת. היא דורשת סוג של ניתוק מסוים, זמני, כדי לראות את הנושא בעין ביקורתית ובהקשר היסטורי, לבחון את תולדות הרעיונות, לרבר על זיקות בין מקומות שונים, בין תקופות, בין יהודים ולא יהודים. את כל הדברים האלה אין בפרספקטיבה הישיביתית. התמונה שמתקבלת מהלימוד האקדמי מוסיפה לך, כשאתה מתקרב בחזרה, ממד נוסף לדברים. כאילו אתה רואה את הדברים במקום בצורה רחבה יותר - בתלת-ממד. התנועה הזו של התנתקות זמנית ומבט מבחוץ כדי לחזור ולהיבט על הדברים מבפנים, היא לא דבר קל, אבל הרוח הוא אריז".

במדף הכי גבוה

כמי שעוסק בקבלה באופן שיטתי, פרופ' ישראלי לי מצד על המקום השולי של הקבלה כתוכן לימודי

אתה מושהו בין מה שהוא כתב בצעירותו למה שהוא כתב בערוב ימיו, אתה רואה שיש הבדלים. ברברים מוקדמים שלו אפשר לראות שהקבלה עוד לא תופסת מקום, הוא מדבר הרבה פחות בשפה קבלית. בסוף ימיו הקבלה תופסת מקום יותר גדול. זו נקודת מבט שאתה יכול להבחין בה רק כשאתה רואה את המכלול.

"הרמב"ן היה גם רשן, יש לנו רשות חשובות שלו הן מספרד הן מארץ ישראל. הוא היה מנהיג, הוא היה פולמוסן, הוא גם היה משרד. הוא עסק בהמון סוגות של יצירה. כשניסיתי לשקול את המרכיבים השונים, אחד הדברים שהכי בלטו זה ההיבט הציבורי של הפעילות שלו, הרמב"ן כמנהיג".

יצד מנהלים מחלוקת

אחד האירועים המפורסמים שמנהיגותו של הרמב"ן באה בהם לידי ביטוי היה הוויכוח שניהל בברצלונה מול חכמי הגזערים ובו הגן על אמונת היהדות. אך פרופ' ישראלי מבקש להסיט את הדגש דווקא לזירה הפנים-יהודית. "כיום זוכים את הוויכוח, ואין ספק שזה פרק חשוב, אבל אני חושב שפרק יותר חשוב מזה היה שלר שים שנה קודם לכן, בשנות השלושים של המאה ה-13: המעורבות שלו בפולמוס הרמב"ן.

"מה שקרה שם זה שכתבי הרמב"ן תודגמו כמה שנים לפני כן מערבית לעברית על ידי אבן-תבון ורבי יהודה אלהריזי. התרגום לעברית היה נגיש גם לחכמים שלא ידעו ערבית, ובעקבותיו פרץ הפולמוס. זה סיפור ארוך שמתחיל במאה של רבי שלמה מן-ההר, מחבר מי פרובנס, אבל השיא היה בחרם שהטילו חכמי צרפת, שאלו בעצם בעלי התוספות, על כתבי הרמב"ן, קרי על מורה נבוכים ועל ספר 'המדע', הספר הראשון של היד החזקה. החרם הוטל על כל מי שקורא בספרים האלו.

"הרמב"ן היה אז מנהיג צעיר, אחרי שהוא חיבר את הפירושים שלו לתלמוד - זה מדהים לחשוב שהוא סיים את החיבורים הללו, 'מלחמות ה' וה'חירושים', בגיל 29-30 - והציבור מצפה למוצא פיו. ואכן, הרמב"ן הציג עמדה של אחריות ציבורית. הוא לא מסתיר את העובדה שברברים רבים הוא קרוב הרבה יותר לאותם חכמים צרפתיים שהחרימו את הרמב"ן, אבל מצד שני הוא נחרד מהחרם. הוא כותב איגרת ארוכה מאוד לחכמי צרפת, שבה הוא ממש מפציר בהם להסיר את החרם. אגב, בסוף הם באמת הסירו את החרם, וכנראה לאיגרת הזו היה תפקיד בכך.

"המכתב של הרמב"ן הוא טקסט מופתי, והוא נכתב בנימוט שונות. מצד אחד הוא מכבד אותם מאוד - הרמב"ן ראה בבעלי התוספות את רבותיו, לא מן השפה ולחוץ. אבל מצד שני הוא לא מתבייש להגיד להם: תשמעו, אתם לא מבינים את הפרויקט הזה שנקרא מורה נבוכים, אתם לא מבינים בשבילי מי הוא נכתב, איזו תסיסה אינטלקטואלית יש מחוץ לבועה הצרפתית. לרברי הרמב"ן, מורה נבוכים בא לחסום סוג של סחף לכיוון הפילוסופי, ולתת מענה יהודי לאלו שכבר נמצאים במרחב הזה.

"בנוסף לכך, הוא תוקף אותם ושואל האם הם מבינים מה הם עושים בזה שהם מחרימים את הרמב"ן, חכם שמעמדו כל כך איתן, ומוזיהר שבע-קבות מעשיהם התפוך התורה לשתית תורות. הרמב"ן גם דן איתם ברברי הרמב"ן שבגללם החרימו אותו חכמי צרפת. בחלק מהדברים הוא מצדיק את עמדת הרמב"ן ובחלק אחר גם הוא מסכים שהרמב"ן טעה, אך טוען שגם עמדתו היא פרשנות לגיטימית. דווקא בימים כמו שלנו אתה מבין איזו אחריות ציבורית יש למי שחולק על הרמב"ן ובכל זאת יוצא להגנתו.

"העולם הרחי של הרמב"ן היה רחב, והוא היה מאוד יצירתי. הוא דן גם עם הרמב"ן וגם עם הקבלה, וקיבל כל אחד מהם באופן סלקטיבי. הוא התיך את היסודות השונים, לא רק של הפילוסופיה הרמב"מית והקבלה, אלא גם יסודות שהוא שאב ממקורות אחרים וגם כאלו



הרמב"ן ראה בבעלי התוספות את רבותיו, אבל מצד שני הוא לא מתבייש להגיד להם: תשמעו, אתם לא מבינים את הפרויקט הזה שנקרא מורה נבוכים, אתם לא מבינים איזו תסיסה אינטלקטואלית יש מחוץ לבועה הצרפתית. הוא תוקף אותם ושואל האם הם מבינים מה הם עושים בזה שהם מחרימים את הרמב"ן

"אני רואה מה לימוד הקבלה עושה לתלמידים שמד גיעים אלינו באוניברסיטה. התפקיד של האקדמיה הוא להעביר ידע, להציג את החיבורים האלה, לתת איזשהו מבוא שקשור לעניינים היסטוריים, לתולדות הרעיונות. אבל מי שנחשף לחומרים האלה לוקח אותם הביתה. ואני רואה שיש כאלה שהעולמות האלה נפתחים בפניהם דווקא באקדמיה, ונותנים להם אוויר לנשימה מבחינה רחנית, משהו שהם לא קיבלו בשום מקום אחר. הם באים ומספרים לי על זה".

כמי שנפוע עמוק הן בעולם הישיבתי והן באקדמיה, עד כמה היית רוצה לראות יותר שיה בין העולמות הללו?

"האקדמיה בסך הכול מסייעת לקנות ידע, ומי שירדע יותר, יכול ללמוד תורה טוב יותר. מי שמכיר את ההקשרים ההיסטוריים של החיבורים שלומדים בישיבות, מה אנחנו יודעים על המחבר, עם מי הוא משוחח, למי הוא מגיב - זה יכול רק לתרום. אני רואה התרככות ביחס לאקדמיה. זה תהליך איטי, אבל אני רואה פה שינוי. כרגע זה עדיין בישיבות מסוימות. יש ישיבות שבהן השלילה המוחלטת של האקדמיה תימשך עד ביאת גואל צדק, אבל הלב של רבות מהישיבות הולך ונפתח לאפיק הזה".